

SARNYAI CSABA MÁTÉ

Az autonómiáról – nézetei egy papnak (1919. március)*

(Páter Zadavecز István, az ellenforradalom
„Kapisztránja”¹ a katolikus autonómiáról)^{**}

Zadravec páter a szónoki emelvényen

Bevezetés

Mielőtt a tanulmányunk alcímében jelzett tárgyra térnénk, szót kell ejtenünk a témánk szempontjából hangsúlyos életrajzi elemekről, elsődlegesen Zadravecz pályájának 1919-es szakaszáról. Ennek felvázolását követően az általa 1919. március első napjaiban írt katolikus autonómia-koncepciót ismertetjük. Végül igyekszünk az autonómia-törekvések zadravecki interpretációját a korábbi megfogalmazások legfontosabb elemeivel összevetni, végül a konkrét történeti viszonyok közé helyezve értékelni.

I. Zadravecz István pályájáról, különös tekintettel az 1919-es esztendőre

Zadravecz János – az István nevet a ferences rendbe való belépésekor vette fel – 1884-ben született Csáktornyán. Szülei papi pályára adták, tizennégy éves korában lépett be a franciskánusokhoz. A rend Rómába küldte tanulni, itt szentelték fel 1907-ben. Ezután a bajai, majd a gyöngyösi rendi iskolában teológiát tanított. 1915-ben került Szegedre, ahol házfőnök lett. Politikus alkatú ember lévén, a szószéket gyakorta felhasználta arra, hogy az ige hirdetését politikai állásfoglalással kösse össze. A háború alatt tartott szentbeszédeivel jelentős népszerűsége tett szert hívei körében és a városban egyaránt.

---

* A kutatásokat az *Országos Tudományos és Kutatási Alap*, az *MTA–Sasakawa Alapítvány*, a *Soros Alapítvány* és a *Faludi Ferenc Akadémia* támogatta.

** Jelen tanulmány szerzője *köszönettel* tartozik *Ormos Mária* professzor asszonynak, aki felhívta figyelmét a szegedi ellenforradalmi kormányok működésével kapcsolatos történeti kutatások problémáira.

¹ Ezt a szöfordulatot Nagymihály Sándor Zadraveczről szóló könyvének címéből kölcsönöztük. Lásd NAGYMIHÁLY SÁNDOR: *Zadravecz püspök, a szegedi Kapisztrán*. Budapest, 1941. (A továbbiakban Nagymihály.)

Az őszirózsás forradalom Szegeden találta. 1918. október 31-én, a Károlyi-kormány megalakulásakor mondott szentbeszédében így fogalmazott: „*Ne gondoljátok, hogy a forradalomnak független Magyarország a célja. Bár ez volna, én szívemből kiáltanám rá az éljent. Vallás, pap, egyház, hazauddözés az egészségnek a mottója!*”²

A proletárdiktatúra, elsődlegesen a francia katonai jelenlét miatt, csupán néhány napig állt fenn Szegeden. Ez idő alatt, miután a budapesti kormányzótanács kimondta az egyház és az állam teljes szétválasztását, március 25-én a szegedi forradalmi kormányzótanács határozata alapján Zadraveczet letartóztatták. Kérdésére, hogy ez politikai okokból történte, hiszen ekkor a Károlyi-párt helyi szervezetének alelnöke volt, nem kapott választ. Két nap múlva a tiszavirág életű proletárdiktatúra exponensei elmenekültek a városból, így a páter is kiszabadult.³

István atya akkor kerül ismét a politika vérkeringésébe, amikor április 25-én, az előző nap Bécsből Szegedre érkezett Gömbös Gyula javaslatára, az országban először itt alakult meg az Anti Bolsevista Comite helyi szervezete, amely tagjai közé választotta. Ezt május 4-én hozták nyilvánosságra.⁴ Az ugyanezen a napon tartott misén megjelent a teljes tisztikar, élén a tábornokokkal. A páter itt elmondott prédikációjában⁵ kifejtette, hogy a testvériség tanításának hirdetése és megélése által Jézus a legnagyobb internacionalista, de hozzátette, hogy a nemzeti érzés és a hazaszeretet a forrása a „*nagy internacionálé szeretetnek*”. Ennek értelmében a feladat „*öntudatra ébredve édes hazánkat menteni!*” Még hozzá nem a „*nemzetellenes internacionális szocializmus*”, hanem a „*nacionális, nemes szocializmus*” krisztusi eszmei bázisán. Egy hétre rá, május 11-én, ünnepélyes tábori misét celebrált, ahol az egész katonai és csendőri tisztikar, valamint

² Idézi: Nagymihály 49.

³ *A szegedi ferences rendház története* /Historia Domus/ (a továbbiakban: HD) I. kötet, 1820–1920.; 1919. március 25. 705. és 1919. március 27. 706.

⁴ Erről lásd: DR. KELEMEN BÉLA: *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez*(1919.) 1922. (továbbiakban: Kelemen) 100.

⁵ *Nyomtatvány. Csongrád Megyei Levéltár* (CsML) TONELLI SÁNDOR iratai 1919–1939. XIV. 10. 1. doboz Francia megszállásra vonatkozó iratok 1919/1920.

a legénység is megjelent. Itt Páter István a szentbeszédben a megújhodott katonaság erényeiről beszélt, mintegy előző vasárnapi gondolatmenetét folytatva. Előzőleg ugyanis a polgárság és munkásság számára kívánt utat mutatni abban, hogyan lehet újjá szervezni az országot, most pedig a katonaságnak abban, hogy „*miképp kell viselkednie az édes Hazában*”. „*Én a katonában két erényt láthatok csak: 1. A hazaszeretetet és 2. a fegyelmet.*”⁶

A következő szempontunkból két esemény miatt is fontos időszak július közepe. 12-én a gr. Károlyi Gyula vezette kormányt felváltotta P. Ábrahám Dezső kabinetje. Horthy Miklós, ekkor még mint hadügyminiszter, felhívta a kormány figyelmét arra, hogy a sikeres ellenforradalmi katonai tevékenység érdekében szükséges – a még a június 5-i parancsa alapján szerveződő – nemzeti hadsereg egységes irányítása. Ezt egy külön felállítandó hadsereg-parancsnokság segítségével látta megvalósíthatónak.⁷ Miután Horthynak az antant tiltakozása miatt távoznia kellett a Hadügy Minisztérium éléről, megkapta a nemzeti hadsereg fővezérletét. Ezzel nagyjából egy időben, július 15-én pedig Zadravec István a Klauzál téren felszentelte a Prónay-különítmény zászlaját.⁸ Az ebből az alkalomból tartott nagyhatású beszédében az alakuló nemzeti hadsereg hivatását Hunyadi János pogány törökverő seregének küldetéséhez hasonlította.⁹

A tanácskormány augusztus 1-jei lemondása után már csak rövid ideig, de nagy aktivitással működtek a Szegeden koncentrálódó ellenforradalmi erők. Horthy augusztus 9-i hadparancsában bejelentette fővezérré való kinevezését, és már másnap felkereste István atyát kérve tőle, hogy tábori papként csatlakozzon a Dunántúlra induló nemzeti hadsereghez. A guardián az ugyanezen a napon elmondott prédikációjában fogalmazta meg a maga hivatását: „*Két talizmánt viszek magammal: keresztet és Magyarországot*”

---

⁶ Nyomtatvány uo.

⁷ BORÓVI JÓZSEF: *A magyar tábori lelkészet története*. Budapest, 1992. (A továbbiakban: Boróvi) 126.

⁸ Érdemes megjegyezni, hogy a zászlóánya Gömbös Gyuláné volt. Lásd erről: Kelemen 366.

⁹ BORSÁNYI GYÖRGY: *Páter Zadravec titkos naplója*. Budapest, 1967. (A továbbiakban Borsányi) 9.

térképét (...) felrázom mindenkiben a keresztényi érzületet és a nemzeti önértetet. Azért élek, azért dolgozom, hogy a régi haza határaiból, a régi Magyarország földterületéből semmi el ne vesszen."¹⁰

József főherceg, mint kormányzó – a fővárosban megalakult Fridrich István vezette kormány hozzájárulásával – Horthyt az összes magyar haderő parancsnokává nevezte ki. Két nap múlva az Ábrahám Dezső vezette második szegedi kormány beszüntette működését, Horthy pedig 13-án Szegedről Siófokra utazott, ahol felállították a nemzeti hadsereg főhadiszállását.

Horthy hatalmának 1919 novemberi biztosítása után a fővezérség a katonai tábori lelkészi kar újjászervezését kezdeményezte.¹¹ Bár a Huszárkormány részéről a korábbi tevékenységük alapján országosan jóval ismeretebb és elismertebb Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök, illetve Bangha Béla jezsuita szerzetes neve is felmerült e tisztségre¹², a fővezér – Horthy Miklós – a magyar nemzeti hadsereg azon óhaját fejezte ki, hogy előbb apostoli tábori helynökké – majd a szükséges procedúra után – tábori püspökké azt a Zadaveczi Istvánt nevezzék ki: „*aki a keresztény világnézetért és a magyar nemzeti eszméért vívott küzdelemben mindkét forradalom idején kiváló és eredményteljes tevékenységet fejtett ki, és ezen szereplése következtében a hadsereggel immár elválaszthatatlanul összefonódott.*”¹³ Ezzel összecsengenek a szegedi ferences rendház Historia Domusának a pátertől közvetetten idézett sorai: „*O tudja, és nevetve mondogatja, hogy a sok lőtás-futással, ellenforradalmi gyűlésezgetéssel: vagy a hazamentők lajstromába írja be a nevét, vagy pedig az akasztófát kovácsolja össze magának.*”¹⁴

Innentől kezdve pályája 1921-ig töretlen. Az első töréspont az, a sok vitát kiváltó elképzelése, amelyet röviden a Kapisztrán-kultusz kibonta-

¹⁰ Idézi: Kelemen 458.

¹¹ A körletparancsnokságonként felállítandó tábori lelkészi hivatalokról lásd 147055/ eln. 6. sz. – 1919. rendeletet. Idézi: Borovi 129.

¹² Borovi 132.

¹³ Horthy Miklós levelét Csernoch János herceg primáshoz. In: Borsányi 33.

¹⁴ HD I. kötet, 1820–1920.; 1919. május 6. 708.

koztatásaként summázhatunk. Ennek jegyében Hunyadi János tábori papját a magyar hadsereg hivatalos védőszentjévé szerette volna nyilvánítani.¹⁵ Horthynak szóban 1921. február 17-én tette meg javaslatát ez ügyben, majd írásban fordult a honvédelmi miniszterhez március 29-én. A proпозиció ellen egyrészt tiltakoztak a protestánsok, hiszen a hadsereg egészére vonatkozó szent kultusz nyilvánvalóan ellenkezett egyházi tanításaikkal. Nem lelkesedtek azonban érte a katolikus püspökök sem, mivel részben a ferences rend esetleges túl hangsúlyozását, részben pedig eléggé szembe-tűnő személyes áthallásokat véltek felfedezni benne.

A királykérdésben elfoglalt pozíciója tovább nehezítette Zadravecz helyzetét a kor egyházi és politikai viszonyrendszerében. Egyházi méltósága, püspöktársai többségéhez hasonlóan inkább királyhűséget diktált volna a számára. Másfelől viszont, mint a fentiekben is láthattuk, a Horthy-rendszer politikai elitjéhez erős szálak kötötték. Az a pillanat, amikor egyértelműen állást kellett foglalnia, a IV. Károly királyhoz átállt csapatok és a Horthyhoz hű hadsereg közötti budaörsi csata napja volt. Aznap, 1921. október 23-án Zadravecz – ahogyan ezt tőle mint tábori püspöktől kategorikusan megkövetelték – elutazott Budaörsre, és kiállt a Horthyt támogató erők mellett. Ezzel a nehezen elkerülhető lépéssel egyházi körökben tovább gyengítette helyzetét.

Egyházi és politikai ellehetetlenüléséhez végül a frankhamisításban való közreműködése vezetett. A botrány 1925 végi kirobbanása után személye a Bethlen-kormányának és az egyháznak egyaránt kényelmetlenné vált, így Zadravecz benyújtotta lemondását. A húszas évek végén teljesen megválnak az aktív közéleti szerepléstől, visszavonul a budapesti ferences rendházába. Emlékiratai megírása után zarándokutak tesz a Szentföldre, erről egy kisebb könyvet is ír, majd a Szentföld című kiadványt és a Katolikus Lexikont szerkeszti. A bécsi döntéseket követően buzdító beszédeket tartva tért újra vissza a nyilvánosság elé.

A második világháború után mint háborús és népellenes bűnöst a népbíróság két évi szabadságvesztésre ítélte. 1954-ben részt vett a Keresz-

¹⁵ Borsányi 52–60.

tény Nemzeti Párt illegális szervezetében, majd 1960-ban olyan kispapokat szentelt fel, akiket, mivel szembefordultak az állam és az egyház között létrejött 1950-es „megállapodással”, kizártak a központi papi szemináriumából. 1965-ben halt meg. Az esztergomi Ferences Rendház kriptájában nyugszik.

II. Zadraveczi István katolikus autonómia-konceptiója

Az életpálya címszavas, és benne az 1919-es esztendő kissé részletesebb bemutatását követően – a Zadraveczi-féle autonómia-elképzelés megírásának motivációi, és a koncepció értelmezése szempontjából egyaránt – érdemes megemlítenünk egy még 1919. január 12-én Juhász Gyulának tett nyilatkozatát.¹⁶ A Tűz című szegedi lap hasábjain a papság helyzetéről beszélt az új viszonyok között. Az őszirózsás forradalmat ekkor már – eltérően az 1918. október 31-i idézett prédikációjától, és más későbbi megfogalmazásaitól – szükségesnek, igazságosnak, nagy bűnök és nyomorúságok megszüntetőjének nevezte. A demokrácia híveként aposztrofálta magát, hiszen szavai szerint mint ferences szerzetes nem is tehet másként. Szerzetesi fogadalma értelmében önként vállalt szegénységben és egyenlőségben él társaival együtt. „A kommunizmust mi a magunk körében már századok óta megvalósítottuk, vita communisban élünk” – mondja. Ez a legideálisabb életközösség annak az embernek, aki szabadon és tökéletes-ségre törekedve akarja teljesíteni földi hivatását.

Az alsópapság bizonyos köreiből felmerülő reformtörekvések kapcsán¹⁷ megjegyzi, hogy maga is szükségesnek tartja az egyházban a haladást: elsősorban a gazdasági reformokat. Szerinte azonban az egyházfegyelmi szabályok változtathatatlanok. Különösen érvényes ez a sokat támadott cölibátusra, amit mindenképpen fenn kíván tartani. A család ugyanis el-

¹⁶ JUHÁSZ GYULA: Péter Zadraveczi a világ és a papság dolgairól. *Tűz* II. évf. 3. sz. 1919. január 23. 4–5.

¹⁷ Délmagyarországi Papi Tanács Végrehajtó Bizottságának 1918. november 16-i nyilatkozata és programja (nyomtatványok) megtalálható a HD. I. kötet, 1820–1920. 1918. november 16. 696. oldalhoz csatolva.

vonná a papokat a lelki életre való odafigyeléstől. Aki nőszülni akar, az lépjen ki a papi rendből, de az egyház ne átkozza ki őt. „*Legyünk liberálisok másokkal szemben, önmagunkkal szemben pedig szigorúak!*” zárja le a későbbiek ismeretében mindenképpen meggondolkodtató beszélgetést.

A korábban említett életrajzi tények és az előző nyilatkozat fényében árnyaltabban értelmezhető és értékelhető az a cikk, amelyet Zadravecz guardián 1919. március 3-án – még a kommün és az ellenforradalmi jellegű szerveződések megjelenése előtt – vetett papírra,¹⁸ illetve közölt a Szegedi Katolikus Tudósító első, 1919. márciusi számában.¹⁹

Történelmünk újabb fordulóponthoz érkezett írja. Ez dátum szerint 1918. október 31. a Károlyi Mihály vezette kormány megalakulása. Most, „*az igazság számára a szabadság hajnala van*”. Itt a pillanat, hogy a régóta szükséges változtatások iránti igény, a legnagyobb szellemi intézményben, az egyházban, ismét felvetődjön: „*Moraj az egyház mélyén, mely moraj az egyház gyomrából sok eszmét dob föl, hogy az eszmék súrlódása által tisztulva, új tükröt varázsoljon önmagának.*” Ezek a reform igények nem ellenforradalmi célúak, ellenkezőleg, a forradalmi viszonyok katalizáltak őket. A változás irányába ható eszmék között Zadravecz szerint az autonómia gondolata az egyik meghatározó.

Mit ért a Páter autonómián? Szó szerint önkormányzatot, azaz, hogy a katolikus egyház az ún. külső ügyeit, amelyek intézésében eddig ki volt szolgáltatva a világi politikai hatalom befolyásának, a jövőben kizárólag a katolikusok intézzék. Ezek közé az ügyek közé tartozik a zsinatok szabad megtartása, az iskolák alapításának szabadsága, és az egyházi és iskolai alapítványok – azaz az egyházi vagyon – szabad kezelésének joga. A belső ügyekben – a szervezeti, a fegyelmi vagy a liturgikus kérdésekben – maradjon minden változatlan. Ugyanis a magyar egyház múltja során végig – kivéve talán II. József egyházpolitikáját – e vonatkozásban szerinte kellően szabad volt.

---

¹⁸ HD. I. kötet, 1820–1920.; 1919. március 3. 704.

¹⁹ P. ZADRAVE CZ ISTVÁN: Katolikus autonómia. *Szegedi Katolikus Tudósító*, I. évf. 1. sz. 1919. március, 4–8.

Az autonómia feladatkörének részletezése során első lépésként a történelem folyamán „rosszul értelmezett” és gyakorolt **felsőjogokat** kívánja megszüntetni. Ennek következményeként az abban foglalt jogosítványokat az önkormányzaton keresztül mintegy visszaruházza magára az egyházra. Szavai szerint az igazi bajt az okozta, hogy a Római Szentszék mindíg „*nagyon liberális volt*” azokkal a világi patrónusokkal, akik törekvéseit támogatták, majd ráadásul a jóakaróinak adott jogokat azok utódaira is kiterjesztette. Ezek az örökölt jogok sokszor ártottak az egyetemes egyháznak. Így vált kárára a magyar királynak adott „apostoli” jog is a honi egyháznak: „*A magyar katolikus egyház a fejedelem apostoli jogai kiváltságának gyámkodása alatt nyög.*” A felsőjogok történetük során döntően nem az egyház támogatását szolgálták, hanem elsődlegesen a főpapok ki nevezésének uralkodói kéz bentartását, „*csak a Magyarok Nagyasszonyának köszönhető, hogy a főntebb említett magyar aulikus főpapság egészen el nem puhította a magyar katolicizmus gerincét.*”

István atya szemében a „*régi – értsd dualista – rendszer*” az egyházi méltóságokba való helyezést pusztán a kormánypropaganda eszközének tekintette. Az intercalariákat – az egyes megüresedett püspökségeket és egyéb javadalmakat – pedig évekig azért nem töltötték be, hogy azok jövedelmei a választási kasszába folyjanak. Ez az oka annak, hogy az egyházi vagyon a hívek szemében is „*gyűlöletes lett*”. Az ilyen módon elnyert javadalmak és kiválasztott javadalmakok iránti ellenszenv még az alsópapság meggyőződéséből fakadó ige hirdetését is súlytalanná tette.

A történelmi változások nyomán „*Hála Isten!*” a felsőjogok is megszűntek. A múlt, különösen pedig a közelmúlt miatt azonban még mindig nagy az ellenszenv az egyház iránt, de az rövidesen „*a forradalom tisztító vizén keresztül átszűrődve, igazi fényében és szépségében fog megjelenni.*” A közszabadság és a jogegyenlőség e korszakában a tisztulás fő eszköze épp az autonómia, amelynek e cél elérése érdekében a legfőbb és legsürgősebb feladata, hogy azokat a jogokat, amelyeket eddig a király gyakorolt saját hatáskörébe vonja.

E feladatok közt elsőként említi az egyház vagyonának megóvását. Ezt azonban nem úgy akarja elérni, hogy az autonómia megvédi a püspöki és káptalani földeket a tervbe vett birtokreformtól. Ezt nem lehet, sőt

nem szabad célul kitűzni. Érvélese szerint az egyház birtokait nem az államtól kapta, hanem a magyar uralkodóktól, mint magán földesuraktól nyerte el privát tulajdonként. Az egyház jövőjéért tenni akaró katolikus hívő és pap azonban szívesen engedi mindezeket a birtokreform útjára, mert ezzel megerősíti az emberek bizalmát az egyházban. Az egyháznak azonban mindig kell, hogy legyen vagyona, mivel hivatását csak így tudja betölteni. Az autonómia feladata volna az alapítványok mellett az egyházi birtokok szerzése és kezelése is. Ezzel megakadályozható lenne, hogy „*megint valami felségjog rátapadjon*” az egyház vagyonára, azt híveinek adományozza és ezáltal saját céljaira használja.

Zadravec az önkormányzat hatáskörébe utalandó ügyek között második helyen említi a fő javadalmak kineveztetését. Eddig ez, mint fent láttuk, az általa korábban kárhóztatott felségjogok egyik legfontosabbika volt. Ezért a mindenkori uralkodó – ritka kivételtől eltekintve – céljainak és politikájának megfelelő személyeket juttatott stallumokhoz. Nem csoda, fogalmaz a szerző, hogy gyakorta olyan főpapot kapott az egyház, akinek politikai érdemei voltak ugyan, „*de vajmi kevés egyházi, Krisztusi, apostoli szelleme.*”

A plébánosi helyek betöltése hasonló veszélynek volt kitéve. A sokszor nem is katolikus vallású kegyurak ugyanis nekik tetsző egyházfiakat prezentáltak az előljáróknak. Az autonómia ezen úgy segíthetne, hogy kezébe veszi a püspökök és javadalmak kinevezését. Ezzel lenne felszámolható a régi kinevezésekkel járó korrupció és megszüntethető a papság iránti, sokszor nem is indokolatlan, gyűlölet.

Milyen legyen a katolikus autonómia szervezete? Legelőször minden katolikus „*öntudatra ébresztésével*” a hitközségeket kell megszervezni. Házról házra járva megértetve minden hívővel, hogy a kereszténység közkinca, nemcsak a papok ügye. A támogatók azután saját hitközségükben egy bizottságot választanak, melynek tagjai közt világi férfiak is helyet kapnának. A nők jelenlétét kizárta. Ez a bizottság intézné a hitközség külső ügyeit. Ezzel válhatna áthidalhatóvá a klérus és a világi hívők közötti távolság, hisz a laikusok inkább magukénak éreznék az így működő egyházat. Végül a hitközségi bizottságok egy-egy delegáltja alkotná az országos autonómia-tanácsot. Ennek lenne befolyása a püspökök kinevezésére.

Annak, hogy a katolikus autonómia-koncepció a fenn vázolt hatáskörrel és szervezeti formában ismét felmerülhetett, elsődleges feltétele volt – Zadravec e cikkében adott magyarázata szerint – a „régi rendszer” bukása. „*Tán senki jobban nem örül ennek, mint a magyar egyház. Mert felszabadult és élvezi az üde levegőt.*” Amennyiben az új rendszer – értsd a Károlyi Mihály nevével fémjelzett független, demokratikus köztársaságot – következetes akar lenni önmagához, úgy a katolikus autonómiai törekvéseket támogatnia kell.

III. A Zadravec-féle autonómia-koncepció értékelése

A magunk értékelése előtt röviden válaszolnunk kell arra a kérdésre, hogy a katolikus egyház klerikus és világi tagjai között milyen időszakokban jelent meg, illetve későbbiekben mikor erősödött fel az autonómia-igény. Tömören fogalmazva mindig akkor, amikor alapvető változások kerültek napirendre az egyház és az állam kapcsolatrendszerében. Az 1848-as áprilisi törvények, az 1867-es kiegyezés és az 1890-es évek egyházpolitikai küzdelmeinek idején. Utoljára 1917 és 1919 között, a világháborús összeomlás és forradalmak időszakában vált hangsúlyossá a katolikus egyházi önkormányzat létrehozásának igénye. Ekkor a radikálisan egyházellenes erők kerekedtek felül. Itt már egyértelműen az egyház működésének, sőt alkalmasint létének biztosításáról volt szó. Elég, ha példaként említjük a „dicsőséges 133 nap” idején felállított, célját már nevében is hordozó „Vallásügyi Likvidáló Hivatalt”.²⁰

A Zadravec-féle javaslat értékelésére térve röviden úgy fogalmazhatunk, hogy fő célja a katolikus egyház jogainak és érdekeinek – főként politikai és anyagi függetlenségének, valamint szervezeti állandóságának – megerősítése és védelme, a korszellem által kikövetelt korlátozottan „demokratikus” formák átvételével. Ebben a tekintetben párhuzamba állítható ez a koncepció az autonómia-törekvések 1848–49-es megindulásának első mozzanatát jelentő – a püspökök által kezdeményezett és Danielik

²⁰ Ennek tevékenységéről részletesen lásd: FAZEKAS CSABA: A „Vallásügyi Likvidáló Hivatal” In: *Múltból a jövőbe. (Tanulmányok.)* ELTE BTK Újkori Történeti Tan-szék, Budapest, 1997. 63–101.

János nevével fémjelzett – konzervatív indíttatású, egyházi jogvédő célzatú elképzeléssel.²¹

Részletesebben szemügyre véve a fenti cikket, szembetűnő, hogy a páter gyakorta említi az ún. **felsőjogokat**, általánosabban értve a világi politikai befolyást, mint minden egyházon belüli probléma, illetve azzal szemben megnyilvánuló – alkalmasint szerinte is jogos – ellenszenv elsődleges forrását. Ezzel indokolja azt, hogy a korábbi felsőjogokat a lehető leghamarabb az autonómia-szervezet hatáskörébe kellene vonni. Gondolunk itt elsődlegesen a **kegyúri jog** gyakorlására. Ezt tüntette fel ugyanis kizárólagos okaként annak, hogy nem mindig a legmegfelelőbb – egyházas szellemű – főpásztorok jutottak stallumokhoz. Ezen felül úgy látta, hogy nem maga az **egyházi vagyon** léte és nagysága váltott ki ellenérzést a hívek körében, hanem az, hogy azt az uralkodó a saját érdekeinek, és nem az egyház céljainak megfelelően használta.

A fentiek **értelmezésekor** szem előtt kell tartanunk azt is, hogy 1919 március elején, amikor a cikk született, IV. Károly király lemondását követően (1918. november 13.) Magyarország államformája népköztársaság (1918. november 16-tól). Így egy már letűnő uralmi formát, illetve annak hatalom nélküli legfőbb képviselőjét teszi meg Zadravecz minden baj forrásának az egyházban. Ezen a ponton érdemes szóba hoznunk azt is, amit ő nem említett: az 1848-as áprilisi törvények értelmében (1848/III.tc.) az egyházi méltóságok kinevezéséhez is szükséges volt az országgyűlésnek felelős kormány mindenkori Vallás- és Közoktatásügyi miniszterének ellenjegyezése, azaz a királyi főkegyúri jog érvényesítése döntően a kormány kompetenciája volt. A kiegyezést követően a dualista monarchiában is ezt a gyakorlatot követték. Az egyházi alapok kezelése feletti jogokat úgyszintén a király és a világi kormányzat együttesen gyakorolták, sőt a Tisza Kálmán vezette kormány idején, 1880-tól, egy királyi leirat értelmében a

---

²¹ Erről részletesebben lásd majd: SARNYAI CSABA MÁTÉ: A püspöki kar által támogatott autonómia-elképzelés 1848-ban. In: Sarnyai Csaba Máté – Zombori István (szerk): *„Állam és egyház a polgári átalakulás korában Magyarországon (1848–1918). METEM könyvek. Sajtó alatt.*

vallási és tanulmányi alapokat egy katolikus világi és egyházi előkelőségek-ből álló 15 tagú ellenőrző bizottság kezelte.²²

Mindezeket figyelembe véve nem alaptalanul gondolhatunk arra, hogy a felségjogok negatív említése nem csupán az uralkodó túlhatalmának bírálata, hanem egyben közvetett ítélet a dualizmus kor fő vonásaiban liberális parlamentarizmusa és politikai elitje felett is. Más szóval az autonómia ezen megfogalmazásában a katolikus egyháznak a világi, politikai hatalommal – a konkrét pillanatban a demokratikus polgári állammal – szembeni önállósága kapott elsődlegesen hangsúlyt. Ezen felül az érvelés áttételesen eszközül szolgált arra is, hogy az egyházon belüli és azzal szembeni kritikák alapját és okát a világi befolyásban találja meg, így lényegében azt sugallva, hogy az egyháznak – a teljes függetlenség elérésén felül – a lehető legnagyobb mértékig változatlanul kell maradnia.

Az egyházi vagyon kérdéséhez kapcsolódik a földreform egyházi birtokokra történő kiterjesztésének felvetése. Zadravecznek ezzel az elképzeléssel való őszinte azonosulását nem vitatjuk, de arra is rá kell mutatnunk, hogy az adott történelmi pillanatban nehezen lett volna elkerülhető e gondolat említése. Hisz az 1919. február 16-án megjelent a „földművelő nép földhöz juttatásáról” szóló XVIII. számú néptörvény.²³ Ennek értelmében megindult a földnélküli parasztok körében a földosztás²⁴ és Károlyi Mihály megkezdte a maga káli birtokának felparcellázást.²⁵ A földreform melletti zadravecki érvelésből az világlik ki, hogy azt elsődlegesen az egyházi vagyon világiasítástól való megóvásának eszközeként tekinti. Erre mutat az is, hogy mértéke és mikéntje nem kerül szóba a tervezetben. További árulkodó momentum, hogy a földreform melletti érvelés során Zadravecz az egyházi vagyon tulajdonjogának megítélésében, szemben a reformkori

²² Erről részletesebben: CSORBA LÁSZLÓ: *A vallásalap „jogi természete.”* Budapest, 1999. 171–177.

²³ Ennek értelmében a nagybirtokok 500 holdon felüli részét – kártalanítás ellenében – kisajátítják és azt 5–20 holdas kisbirtokok, illetve 200 holdig terjedő középirtokok létesítésére adják.

²⁴ Például Gödöllőn és Kerepesen 1919. február 20-án.

²⁵ 1919. február 23.

polgárosuló nemesi elit liberális felfogásával, visszatér a korábbi konzervatív egyházi állásponthoz. Ennek értelmében az egyházi vagyonszerzés és -bírás tekintetében a nemesi birtokkal teljesen megegyező jogi természetű magántulajdon volt a feudalizmusban, és teljes értékű polgári magántulajdon maradt az új viszonyok között is. A liberális felfogás elviekben nem változott: a deszakralizált államban az azonos nézetet vallók magánegyesületeként értelmezett egyházak tisztségviselői az általuk betöltött funkciók állami kézbe vétele után tovább már nem jogosultak a fizetségként korábban kapott vagyon használatára. Ennek értelmében az egyház vagyona valójában soha nem is volt az övé, a tulajdonos végig az állam maradt. A Zdravec által használt megközelítés felelevenítésével lehetővé vált, hogy az elkerülhetetlennek látszó földreformba való bekapcsolódást az egyház részéről áldozatvállalásként mutassa be. Ez a gesztus pedig – az adott történelmi helyzetben erősen érzékelhető szándékot – a teljes egyházi vagyonra kiterjedő világiasítást lett volna hivatott kivédeni. Hisz az egyháznak szabad működéséhez mindig lesz, és kell is, hogy legyen valamilyen vagyona. Ezt pedig a világi hatalom befolyásától függetlenül a felállítandó autonómia-szervezet által kell kezelni. Ennek mikéntjéről azonban a szerző nem tesz említést.

Egy egyházi autonómia-koncepció értékelésekor igen fontos a **világiaknak** adandó hatáskör vizsgálata. Itt, bár nem tisztázott formában, jelen van a világi hívek befolyására irányuló törekvés. Az autonómia-szervezet ugyanis az egyház külső ügyeiben viszonylag tág mozgástérrel rendelkezne. Ennek a befolyásnak a valós értékét feltétlenül elbizonytalanítja, hogy a Zdravec által vázolt autonómia-szervezetben a világiak és egyháziak aránya, viszonya és súlya nem kerül szóba. Az egyház belső ügyeire – eltérően az autonómia-igény bizonyos korábbi, főként 1867–71 közötti, liberális-demokrata megfogalmazásaitól – az önkormányzat hatásköre egyáltalán nem terjedt volna ki.

Ugyancsak hiányzik az egyház **belső viszonyainak** bárminemű megváltoztatására vonatkozó szándék. E tekintetben azt is mondhatjuk, hogy az autonómiának a zdraveczi felvetése arra irányult, hogy korlátozza, illetve mederben tartsa az egyház belső felépítésére és az egyházfegyelem lazítására irányuló alsópapi törekvéseket.

Véleményünk szerint találóan összegezte ennek a körülmények szülte, valamelyest „szükségből erényt kovácsoló”, a gyakorlati megvalósítás oldaláról nézve pedig meglehetősen kidolgozatlan autonómia-elképzelésnek az aktuális célját a szegedi ferences rendház korabeli krónikása, amikor azt írta, hogy a fenti cikkel Zadavec z a katolikus érdekeket kívánta felszínen tartani és „*a forradalom mindent (főleg a közeli időben a szentélyt is!) megrázó orkánján keresztül kalauzolni a lelkeket*”.²⁶

---

²⁶ HD. I. kötet 1820–1920. 1919. március. 3. 704.

Megjegyezzük, hogy utóbb, részeredményként, létrejött az egyházközség, a katolikus autonómia alapsejtje. Hozzá kell azonban tenni, hogy a Horthy-rendszer stabilizációját követően, a keresztény-nemzeti Magyarországon, már nem mutatkozott meg az autonómia teljes körű kiépítésének igénye, mert a felsőklérus kellőképpen biztosítva látta érdekeinek védelmét a fenn álló politikai keretek között.